

ผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจ ในบทบาทมารดาและความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดา ครรภ์แรก

ศรีสมร ภูมณสกุล * RN., D.N.S.

มาลี เลิศมาลีวงศ์ ** RN., M.N.

จิราพร สงวนกลิ่น ***RN., M.N.S. (Maternity and Newborn Nursing)

บทคัดย่อ: การวิจัยกึ่งทดลองนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครรภ์แรก โดยใช้ทฤษฎีความสำเร็จในการดำรงบทบาทมารดาของเมอร์เซอร์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา การเลือกกลุ่มตัวอย่างเป็นแบบเฉพาะเจาะจง กลุ่มตัวอย่างเป็นมารดาหลังคลอดครรภ์แรกและทารกแรกเกิดที่มีสุขภาพแข็งแรง ที่หน่วยหลังคลอด ร.พ.รามธิบดี จำนวน 60 คู่ แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คู่ กลุ่มทดลองได้รับการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์โดยบูรณาการความรู้ในด้านพฤติกรรมทารก ความสามารถในการรับรู้ความรู้สึก และรีเฟล็กซ์ต่างๆ ที่พบได้ในทารกเข้ามาผสมผสานในขณะทำการสาธิต การอาบน้ำทารก โดยมุ่งเน้นให้มารดามีความสามารถในการแปลความหมาย การตอบสนองต่อพฤติกรรมที่ทารกแสดงออกได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และรับรู้ความสามารถของทารกตามแผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ในขณะที่กลุ่มควบคุมได้รับการสอนอาบน้ำแบบปกติจากพยาบาลประจำการ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจำนวน 4 ชุด ได้แก่แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคล แบบสอบถามความรู้สึกรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก แบบสอบถามความพึงพอใจในบทบาทมารดา และแบบสอบถามความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS/FW ด้วยการคำนวณความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่า t ผลการวิจัยพบว่า มารดาในกลุ่มทดลองมีคะแนนความผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก มากกว่ามารดาในกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ผลการวิจัยสนับสนุนว่าการให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทารก และการส่งเสริมให้มารดาทารกมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก สามารถช่วยส่งเสริมความผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครรภ์แรก ได้เป็นอย่างดี และสามารถนำไปเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการพยาบาลต่อไป

คำสำคัญ: การสอนอาบน้ำทารก ความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ งานการพยาบาลสูติ-นรีเวชวิทยา ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์รพ. รามธิบดี

** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาพยาบาลศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์รพ. รามธิบดี

*** อาจารย์พยาบาล กลุ่มวิชาการพยาบาลครอบครัวและผดุงครรภ์ คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และ
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครั้งแรก

ความสำคัญของปัญหา

การปรับเปลี่ยนไปสู่บทบาทการเป็นมารดาเป็นกระบวนการพัฒนาไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งต้องการการจัดรูปแบบของชีวิตใหม่ให้ผสมผสานกับบทบาทอื่น ๆ ที่มีอยู่เดิม มารดาจะต้องเรียนรู้ที่จะตอบสนองความต้องการของทารกการแสดงออกหรือวิธีปฏิบัติต่างๆ รวมทั้งสร้างสัมพันธ์ภาพกับทารก กระบวนการดังกล่าวมีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อนโดยเฉพาะกับการเป็นมารดาครั้งแรก (Mercer, 1985) ซึ่งจะมีความสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาสุขภาพและจิตสังคมของทารก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขวบปีแรกของชีวิต อันเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาในด้านอื่นๆ (Walker et al., 1986) อย่างไรก็ตามในระยะแรกหลังคลอด โดยเฉพาะใน 2-3 สัปดาห์แรก มารดาครั้งแรกส่วนมากมักจะมีอาการวิตกกังวล รู้สึกว่าตนเองมีความสามารถไม่เพียงพอ และมักจะแสดงพฤติกรรม การเป็นมารดาด้วยความไม่มั่นใจ ต้องการคำแนะนำ และการชี้แนะจากผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องมาจากการที่มารดาต้องสร้างความคุ้นเคย และเรียนรู้พฤติกรรมของทารกผู้ซึ่งเป็นเสมือนคนแปลกหน้าในระยะเวลาอันรวดเร็ว ดังนั้นการสอนและการสนับสนุนให้มารดาที่ไม่เคยมีประสบการณ์ในการดูแลทารกมาก่อน ได้เข้าใจความหมายของพฤติกรรมที่ทารกแสดงออก จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากต่อการพัฒนาบทบาทมารดา (Brouse, 1988; Bullock & Pridham, 1988) ทั้งนี้เนื่องจากทารกจะติดต่อกับมารดาโดยใช้พฤติกรรม เป็นสื่อ มารดาจะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมทารกได้ จึงต้องผ่านกิจกรรมการดูแลที่มารดาและทารกได้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยในขณะที่มีปฏิสัมพันธ์กันนั้น

ทั้งมารดาและทารกจะส่งผ่านสื่อสัญญาณที่ดึงดูดความสนใจของแต่ละฝ่ายเข้าไว้ด้วยกัน (Leavitt, 1994) และการอาบน้ำทารกก็จัดเป็นกิจกรรมการดูแลหนึ่ง ที่ส่งเสริมให้มารดาและทารกได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กันด้วยตัวของกิจกรรมเองด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการคือ 1) การอาบน้ำทารกเป็นกิจกรรมการดูแลพื้นฐานที่สำคัญในการเตรียมความพร้อมให้กับมารดา และ 2) การอาบน้ำเป็นการกระตุ้นให้ทารกแสดงพฤติกรรมที่หลากหลาย เนื่องจากสิ่งเร้าที่แตกต่างกัน เช่น การถอดเสื้อผ้า การสัมผัสกับอุณหภูมิที่เปลี่ยนแปลง การเช็ดตัว เป็นต้น ทารกมักจะร้องไห้ในขณะที่อาบน้ำ ซึ่งบางคนสามารถหยุดร้องไห้ได้เอง บางคนต้องการการปลอบโยนจากมารดา นอกจากนี้ การอาบน้ำยังช่วยให้ทารกอยู่ในสภาวะตื่นตัวมากขึ้น ซึ่งช่วยให้ทารกเรียนรู้และตอบสนองต่อสิ่งต่างๆ ได้ดียิ่งขึ้น จึงเป็นโอกาสดีที่มารดาจะได้เรียนรู้พฤติกรรมทารกผ่านกิจกรรมที่ทั้งมารดาและทารกได้มีการตอบสนอง และสะท้อนกลับซึ่งกันและกัน ดังนั้นการคิดค้นรูปแบบการพยาบาลที่ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้การปฏิสัมพันธ์ เพื่อให้มารดามีโอกาสพัฒนาบทบาทมารดาผ่านกิจกรรมการอาบน้ำทารกจึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งที่จะส่งเสริมการใช้ศักยภาพตนเองของมารดาในสิ่งที่ปฏิบัติอยู่แล้ว และยังเป็นการพัฒนาคุณภาพของการพยาบาลได้ด้วยเช่นกัน การศึกษาครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบโปรแกรมการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาหลังคลอดครั้งแรก

กรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดของความสำเร็จในการดำรงบทบาทมารดาของเมอร์เซอร์ (Mercer, 1981, 1985) เป็นพื้นฐานในการศึกษา กล่าวคือความสำเร็จในการดำรงบทบาทมารดาเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ซับซ้อน ลึกซึ้งทางปัญญา (cognitive) และทางสังคม (social) จำเป็นต้องมีการเรียนรู้ (learned) มีการแลกเปลี่ยน (reciprocal) และมีการปฏิสัมพันธ์ (interaction) ซึ่งกันและกัน โดยกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นตั้งแต่ในระยะตั้งครรภ์จนถึงระยะหลังคลอด พัฒนาโดยกระบวนการเรียนรู้ไปตลอดการตั้งครรภ์ จนเกิดเป็นบทบาทที่เฉพาะตนของมารดาแต่ละบุคคลที่สามารถประเมินได้จากความสามารถในการปฏิบัติบทบาทมารดา ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความผูกพันกับบุตร และในด้านทารกสามารถประเมินได้จากพัฒนาการและภาวะสุขภาพของทารก (Konik-Griffin, 1993; Mercer, 1985) ซึ่งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการพัฒนาบทบาทดังกล่าวทางด้านมารดา ได้แก่ ความสามารถในการเรียนรู้สื่อสัญญาณจากทารก ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง อัตมโนทัศน์แห่งตน ประสิทธิภาพการคลอด ภาวะสุขภาพ ความวิตกกังวล เป็นต้น ส่วนปัจจัยทางด้านทารก ได้แก่ ภาวะพื้นฐานทางด้านอารมณ์ คุณลักษณะบุรุษ ความสามารถในการสื่อสัญญาณ และภาวะสุขภาพ เป็นต้น (Mercer, 1991) จะเห็นได้ว่าการปฏิบัติบทบาทมารดานั้นเป็นกระบวนการที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งแลกเปลี่ยน มีการสะท้อนพฤติกรรมซึ่งกันและกันดังนั้นการส่งเสริมให้มารดาสามารถอ่านและแปลความหมายของการสื่อสัญญาณจากพฤติกรรมทารกได้จึงเป็นสิ่งสำคัญเพื่อการตอบสนองที่ถูกต้องกับความต้องการซึ่งกัน

และกัน ดังรายงานการศึกษาเชิงทดลองที่พบว่าทำให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทารกมีผลต่อระดับความมั่นใจในการแปลความหมายพฤติกรรมทารกของมารดาในระยะ 2 สัปดาห์หลังคลอด (Golas & Park, 1986) แม้ว่าจะเป็นมารดาครรภ์แรกที่ไม่เคยมีประสบการณ์การเลี้ยงดูทารกมาก่อน หากได้รับการให้ความรู้ก็พบว่ามีการรับรู้พฤติกรรมทารกดีกว่ามารดาครรภ์หลังอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (อัญชลี เมธีสถาพร, 2526) สอดคล้องกับการศึกษาของฮอลล์ (Hall, 1980) ที่พบว่ามารดาครรภ์แรกที่ได้รับการสอนเกี่ยวกับพฤติกรรมทารก จะมีการรับรู้พฤติกรรมทารกในทางบวก และตอบสนองความต้องการทารกได้ดีกว่ามารดาที่ไม่ได้รับการสอนอย่างมีนัยสำคัญ มารดาจะมีความไวต่อสื่อสัญญาณของทารกที่ดีกว่า (Leitch, 1999)

การอาบน้ำทารกนับเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุดช่วงหนึ่ง ที่มารดาจะสามารถเรียนรู้พฤติกรรมทารกจากการปฏิบัติกิจวัตรประจำวัน เนื่องจากจะสามารถพบพฤติกรรมทารกที่หลากหลาย อันได้แก่ สภาวะทารก (infant states) การร้องไห้ ความสามารถในการมองเห็น การได้ยิน และรีเฟล็กซ์ต่างๆ เป็นต้น โดยที่ทารกแรกเกิดส่วนใหญ่จะอยู่ในสภาวะตื่นเต็มที่เพียงแค่ 2-3 นาที ซึ่งเป็นระยะที่สำคัญมาก มารดาที่สามารถทำให้ทารกอยู่ในระยะนี้ได้นานขึ้น จะทำให้ทารกมีโอกาสเรียนรู้การมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลและสิ่งแวดล้อมรอบตัวของทารกได้มากกว่าทารกที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการนอนหลับและร้องไห้ (Carro, Piccinini, & Millar, 1999) อย่างไรก็ตามการร้องไห้ก็เป็นพฤติกรรมทางสังคมเบื้องต้นที่ทารกใช้ติดต่อสื่อสารกับผู้เลี้ยงดู ซึ่งแต่ละคนมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับคุณภาพการเลี้ยงดู โดยมีสาเหตุจากการหิว มีความไม่สุขสบายหรือมีความไม่พึงพอใจต่าง ๆ

ผลของการสอนอาบหน้าทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครั้งแรก

ตลอดจนได้รับความเจ็บปวด การสอนให้มารดาเรียนรู้พฤติกรรมทารก ร้อง และไวต่อสื่อสัญลักษณ์ที่ทารกแสดงออก จะช่วยไม่ให้ทารกอยู่ในภาวะตึงเครียด และกลับสู่สภาวะปกติได้อย่างราบรื่น และยังสามารถช่วยทารกในการจัดการและควบคุมการเปลี่ยนแปลงสภาวะของตนได้ (Pillitteri, 2000) ทารกที่มีมารดาไวต่อการตอบสนองความต้องการจะมีการแสดงออกทางกายในด้านบวก และร้องไห้น้อยกว่าทารกที่มีมารดาตอบสนองความต้องการช้า (Carro, Paccinini, & Millar, 1999) ทำให้มารดารับรู้ว่าเป็นเด็กเลี้ยงง่าย ทำให้มีปฏิสัมพันธ์มากกว่าทารกที่มารดารับรู้ว่าเป็นเด็กเลี้ยงยาก (Belsky, 1984) ซึ่งทารกแต่ละคนมีความแตกต่างกันไม่สามารถทำให้หยุดร้องไห้ได้ด้วยวิธีปลอดภัยเดียวกันได้ การที่มารดาสามารถปลอดภัยให้ทารกหยุดร้องไห้ได้นั้นจะส่งผลให้มารดามีความมั่นใจและพึงพอใจในบทบาทของตน การปลอดภัยที่ต้องใช้วิธีการต่างๆ ทั้งการพูดคุย สัมผัส การวางมือบนอก ลูบไล้เบาๆ การอุ้มหรือห่อตัวทารก เป็นกิจกรรมที่นอกจากจะสร้างเสริมความสามารถในการปฏิบัติบทบาทมารดาแล้ว ยังทำให้เกิดความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความเข้าใจของมารดาในเรื่องของรีเฟล็กซ์ การมองเห็นและการได้ยินของทารกก็จะทำให้มารดาเรียนรู้การส่งเสริมพัฒนาการของทารกได้ดี การสอนให้มารดารู้จักการอุ้มเผชิญหน้า (en-face position) และมองสบตาทารกแล้วหันหน้าไปด้านใดด้านหนึ่งซ้ำๆ ทำให้ทารกมองตามไปด้วยจะทำให้มารดาตระหนักและยอมรับความสามารถในการมองเห็นของทารก (Karl, 1999) เช่นเดียวกับการสนับสนุนให้มารดาเรียกชื่อของทารกที่อยู่ห่าง 1-2 ฟุตด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล แล้วค่อย ๆ เพิ่มความดังขึ้นเมื่อทารกตอบสนองโดยการหันหน้าไปตามเสียงนั้นก็

ก่อให้เกิดความพึงพอใจในมารดากับสัมพันธ์ภาพที่ทารกแสดงออกได้เช่นเดียวกัน (Brazelton, 1994)

สมมติฐาน

มารดาครั้งแรกที่ได้รับการสอนอาบหน้าทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์จะมีความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกมากกว่ามารดาที่ได้รับการสอนอาบหน้าทารกแบบปกติ

วิธีการดำเนินการวิจัย

ประชากรในการศึกษาครั้งนี้เป็นมารดาครั้งแรกหลังคลอดและทารกที่คลอดปกติ ในหอผู้ป่วยสูติกรรมหลังคลอด โรงพยาบาลรามาริบัติที่มาคลอดระหว่างเดือนเมษายน ถึงเดือนมิถุนายน 2545 โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงตามเกณฑ์ ดังนี้ เป็นมารดาหลังคลอดปกติครบกำหนด อายุระหว่าง 20-40 ปี มีสถานภาพสมรสคู่ ไม่มีประสบการณ์ในการดูแลทารกอย่างต่อเนื่องตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 1 ปี มีสุขภาพแข็งแรงและไม่มีการแทรกซ้อนในระยะคลอดและหลังคลอด ทารกมีสภาวะปกติไม่มีภาวะแทรกซ้อนภายหลังคลอด มีน้ำหนักแรกเกิดมากกว่า 2500 กรัม และได้รับการเลี้ยงดูอยู่ในหน่วยหลังคลอดเดียวกันกับมารดา ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 60 คู่ แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง กลุ่มละ 30 คู่ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ประเภทคือ เครื่องมือดำเนินการวิจัย ประกอบด้วยโปรแกรมการสอนการอาบหน้าทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามแนวทางของคาร์ล (Karl, 1999) ประกอบ

ศรีสมร ภูมณสกุล และคณะ

กับคู่มือมารดา โดยภายหลังคลอดภายใน 24 ชั่วโมง มารดาจะได้รับการสอนเรื่องพฤติกรรมทารกแรกเกิด ในเรื่องสภาวะของทารก การร้องไห้ การกินนม การสำรอกและอาเจียน การขับถ่าย ความสามารถในการรับสัมผัสของทารกในด้านการมองเห็น การได้ยิน การรับกลิ่นและรับรส ปฏิกริยารีเฟล็กซ์ต่างๆ ที่พบได้ในทารก ซึ่งแผนการสอน คู่มือ และโปรแกรมการสอน

อาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์นี้ได้รับการตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหาและความเหมาะสมจากผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 7 ท่าน และปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะก่อนนำมาใช้จริง ความแตกต่างของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์กับการสอนอาบน้ำทารกตามปกติแสดงไว้ในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบขั้นตอนการสอนอาบน้ำทารกแบบปกติและการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์

การสอนอาบน้ำทารกแบบปกติ	การสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์
<p><u>ก่อนสาธิตการอาบน้ำ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - อธิบายถึงการเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการอาบน้ำ อุปกรณ์ การทดสอบอุณหภูมิน้ำ 	<p><u>ก่อนสาธิตการอาบน้ำ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - อธิบายถึงการเตรียมสถานที่ที่ใช้ในการอาบน้ำ อุปกรณ์ การทดสอบอุณหภูมิน้ำ - อธิบายให้มารดาทราบถึงการประเมินสภาวะของทารก ลักษณะการร้องไห้ของทารก และวิธีการป้อนทารก
<p><u>ขณะสาธิตการอาบน้ำ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - สาธิตวิธีการห่อตัวทารก การเช็ดหน้าทารก การสระผม การอาบน้ำทารก การเช็ดตัว การเช็ดตา การเช็ดสะดือ การแต่งตัว 	<p><u>ขณะสาธิตการอาบน้ำ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - สาธิตวิธีการอาบน้ำตามขั้นตอนเดียวกันกับการอาบน้ำทารกแบบปกติ พร้อมทั้งชี้แจงให้มารดาเข้าใจเกี่ยวกับรีเฟล็กซ์ต่างๆ ที่พบได้ในขณะอาบน้ำ เช่น ในการเช็ดหน้าทารก อธิบายให้มารดาเข้าใจเกี่ยวกับ rooting reflex, sucking reflex ในการเช็ดมือทารก อธิบายให้มารดาเข้าใจเกี่ยวกับ palmar grasping reflex ในขณะเช็ดหลังทารก อธิบายเกี่ยวกับ crawling reflex เป็นต้น
	<p><u>หลังสาธิตการอาบน้ำ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - อธิบายและสาธิตให้มารดาสังเกตการเปลี่ยนแปลงสภาวะของทารก และสาธิตให้มารดาเห็นถึงความสามารถในการรับสัมผัสของทารกทั้งในด้านการมองเห็นและการได้ยิน หลังจากนั้นเปิดโอกาสให้มารดาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

ส่วนเครื่องมือที่ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย แบบบันทึกข้อมูลส่วนบุคคลของมารดาและทารก แบบสอบถามการรับรู้ความรู้สึกผูกพันระหว่างมารดา

และทารกของมุลเลอร์ (Muller, 1994) ที่แปลเป็นภาษาไทยโดย พรพรรณ จงปราณี (2540) นำมามาใช้วัดความรู้สึกผูกพันระหว่างมารดาและทารก ประกอบ

ผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และ
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครั้งแรก

ด้วยข้อคำถามจำนวน 26 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วน
ประมาณค่าแบบลิเกิต 4 ระดับ แบบสอบถาม
ความพึงพอใจในบทบาทมารดาของรัสเซล (Russell,
1974) ที่แปลเป็นภาษาไทยโดย นิลุบล รุจิประเสริฐ
(2539) นำมาใช้วัดความพึงพอใจในบทบาทมารดา
ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 10 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วน
ประมาณค่าแบบลิเกิต 4 ระดับ และแบบสอบถาม
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกที่ผู้วิจัย
สร้างขึ้นจากการทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง นำมาใช้วัดความสามารถในการเรียนรู้
พฤติกรรมทารก ประกอบด้วยข้อคำถามจำนวน 13 ข้อ
เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าแบบลิเกิต 4 ระดับ
แบบวัดทั้งหมดได้ผ่านการตรวจสอบความตรงตาม
เนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำมาใช้ในการศึกษา และ
ได้รับการทดสอบความเที่ยงในมารดาที่มีลักษณะ
คล้ายกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 ราย ได้ค่าสัมประสิทธิ์
อัลฟา เท่ากับ .89, .78 และ .85 ตามลำดับ

การพิทักษ์สิทธิ์

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอโครงการวิจัย
ต่อคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนเกี่ยวกับการทดลอง
ในมนุษย์ คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี และ
คณะกรรมการผู้บริหารงานการพยาบาลสูติ-นรีเวชวิทยา
และชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างได้รับทราบถึงวัตถุประสงค์
และขั้นตอนรายละเอียดเพื่อสอบถามความสมัครใจ
ของมารดาหลังคลอดในการเข้าร่วมวิจัย โดยข้อมูลที่
ได้จากการตอบแบบสอบถามจะเก็บเป็นความลับและ
ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งมารดามีสิทธิ์ยกเลิก
การเข้าร่วมวิจัยได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบต่อ
การดูแล

เมื่อมารดาเซ็นยินยอมเข้าร่วมงานวิจัย ผู้วิจัย
จะดำเนินการเก็บข้อมูลในกลุ่มควบคุมก่อนโดย
6 ชั่วโมงหลังคลอดจะชี้แจงให้มารดาหลังคลอด
ทราบถึงสิทธิการเข้าร่วมวิจัยและให้ตอบแบบสอบถาม
ข้อมูลส่วนบุคคล หลังคลอด 24 ชั่วโมง มารดาจะได้
รับการสอนอาบน้ำทารกตามการพยาบาลปกติ ส่วนใน
กลุ่มทดลองหลังจากที่มารดาได้ให้ความยินยอม
เข้าร่วมงานวิจัยแล้ว หลังคลอด 6 ชั่วโมง มารดาจะ
ได้รับการสอนเรื่องพฤติกรรมของทารกประกอบคู่มือ
มารดา และหลังคลอด 24 ชั่วโมง มารดาจะได้รับ
การสาธิตการอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ และใน
การอาบน้ำครั้งต่อไปมารดาจะได้มีโอกาสสาธิตกลับ
การอาบน้ำประกอบการชี้แนะจากผู้วิจัย ก่อนจำหน่าย
มารดาทั้งสองกลุ่มจะได้รับแจกแบบสอบถามการรับรู้
ความรู้สึกผูกพันระหว่างมารดาและทารก แบบสอบถาม
ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และแบบสอบถาม
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก พร้อมคำ
อธิบายการตอบแบบสอบถามและช่องติดต่อ
เพื่อให้ตอบกลับมาที่ผู้วิจัยในวันที่ 7 หลังจำหน่าย
กลับบ้าน

วิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม SPSS/PC for
Windows โดยใช้สถิติหาค่าความถี่ ร้อยละ และค่าเฉลี่ย
ของข้อมูลส่วนบุคคล ทดสอบการกระจายและ
ความเท่าเทียมกันของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้การทดสอบ
ไคสแควร์ คำนวณค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
ของความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก
ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถใน
การเรียนรู้พฤติกรรมทารก จากนั้นทำการเปรียบเทียบ
ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยโดยการทดสอบด้วยค่าที่
แบบอิสระ (Independent t-test)

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่ามารดาในกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองมีอายุเฉลี่ยใกล้เคียงกัน (26 และ 27 ปี ตามลำดับ) มีจำนวนปีที่ได้รับการศึกษาใกล้เคียงกัน (13 และ 12 ปี) แต่มารดาในกลุ่มควบคุมส่วนใหญ่มีรายได้มากกว่ามารดาในกลุ่มทดลอง (Mode = 20,000 บาท และ 10,000 บาทตามลำดับ) นอกจากนี้มารดาทั้งสองกลุ่มมากกว่าร้อยละ 60 อาศัยอยู่กับสามี ในลักษณะของครอบครัวเดี่ยวมีการวางแผนการตั้งครรภ์ได้รับบุตรตรงตามเพศที่คาดหวัง และมารดามากกว่าร้อยละ 50 ทำงานนอกบ้าน มีการวางแผนการตั้งครรภ์พอๆ กับที่ไม่ได้วางแผนการตั้งครรภ์ และให้กำเนิดทารกที่มีน้ำหนักแรกคลอดเฉลี่ยใกล้เคียงกัน (M = 3,094 กรัม และ 3,196 กรัมตามลำดับ) เมื่อ

เปรียบเทียบความแตกต่างของลักษณะต่างๆ ของกลุ่มตัวอย่างข้างต้นด้วยสถิติไคสแควร์ และ t-test พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $p > .05$

เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก พบว่า มารดาครรภ์แรกในกลุ่มทดลองที่ได้รับการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์จะมีความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ($t = 4.76, p < .001$) ความพึงพอใจในบทบาทมารดา ($t = 5.20, p < .001$) และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก ($t = 7.48, p < .001$) มากกว่ามารดาที่ได้รับการสอนอาบน้ำทารกแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกระหว่างกลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองด้วย Independent t-test

ตัวแปร	กลุ่มควบคุม (n = 30)			กลุ่มทดลอง (n = 30)			t (one-tailed)
	min-max	M	SD	min-max	M	SD	
ความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก	67-104	92.1	9.57	91-104	100.53	3.75	4.76*
ความพึงพอใจในบทบาทมารดา	6-40	34.33	3.70	34-40	38.10	1.82	5.20*
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารก	24-49	38.83	6.69	36-52	48.26	3.66	7.48*

* $p < .001$

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาพบว่าตัวชี้วัดความสำเร็จในการดำรงบทบาทมารดาทั้ง 3 ตัว ได้แก่ ความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก ความพึงพอใจใน

บทบาทมารดา และความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกในมารดากลุ่มทดลองนั้นมีค่าเฉลี่ยสูงกว่ามารดากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้เนื่องมาจากว่า การสอนสาธิตประกอบการอธิบาย และให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมทารก ความสามารถในการ

ผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และ
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครั้งแรก

การสะท้อนกลับพฤติกรรมมารดาของทารก ในระหว่างการอาบน้ำทำความสะอาดร่างกายที่มากกว่าการสอนอาบน้ำทารกทั่วไป แก่มารดาครั้งแรกที่ไม่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงดูทารก นอกจากนี้ ในขณะที่อาบน้ำทารกยังเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม มีตัวอย่างพฤติกรรมที่ชัดเจน และเป็นสิ่งที่มารดาต้องการ จะช่วยให้มารดาเข้าใจสิ่งที่ทารกแสดงออกแปลความหมายได้ถูกต้อง และตอบสนองความต้องการของทารกได้ถูกต้อง ทำให้มารดามีความมั่นใจในการปฏิบัติบทบาทมารดา มีความรักใคร่ผูกพันกับทารก และพึงพอใจในการปฏิบัติบทบาทมารดาของตน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของคาร์ล (Karl, 1999) และเอมี (Amy, 2001) ที่พบว่า การให้ข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมทารกและการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ทางบวก ระหว่างมารดาและทารกในระยะเริ่มแรกของชีวิตนั้น จะส่งเสริมสัมพันธ์ภาพที่ดีในระยะต่อไป และการให้ข้อมูลที่มีประโยชน์ในช่วงเวลาที่เหมาะสม โดยเฉพาะ 2 สัปดาห์ หลังคลอดจะเพิ่มความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารก (ทัศนีย์ ตรีศายลักษณ์, 2542; พรรณิภา ทองณรงค์, 2537) และการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีที่ประกอบด้วย การแลกเปลี่ยนการแสดงออกซึ่งความรักต่อกันและกันนั้น นอกจากจะก่อให้เกิดความพึงพอใจในมารดาครั้งแรก (Ohashi, 1992; Pridham, 1987) แล้วยังส่งผลให้มารดาสามารถให้การเลี้ยงดูทารกได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Horowitz & Domato, 1999) ส่งเสริมพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจ (Meleis et al., 1990) ดังนั้นการอาบน้ำทารกด้วยการบูรณาการความรู้ในด้านพฤติกรรมทารกเข้ามาสอดแทรกในขณะสอนและสาธิตการอาบน้ำเพื่อให้มารดาและทารกมีปฏิสัมพันธ์กันนับเป็นการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีค่าอย่างยิ่ง โดยการเปลี่ยน

จากการฝึกทักษะเพื่อการทำมาสะอาดร่างกายทารกเพียงอย่างเดียวมาเป็นการดูแลที่เป็นองค์รวมมากขึ้น จะช่วยให้มารดาเข้าใจการสื่อความหมายของทารก และสามารถตอบสนองได้อย่างเหมาะสมมากขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นสัมพันธ์ภาพที่แน่นแฟ้นยาวนานชั่วชีวิต (Amy, 2001; Karl, 1999) จึงสมควรให้มีการนำรูปแบบการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการดูแลมารดาหลังคลอดและทารก มีการจัดทำคู่มือมารดาโดยให้ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทารก ความสามารถ รีเฟล็กซ์ต่างๆ และรูปแบบการตอบสนองต่อพฤติกรรมของทารกที่เหมาะสม และเพื่อให้เหมาะสมกับภาระงานของพยาบาล อาจปรับการสอนจากรายบุคคลเป็นรายกลุ่มแทน และอาจนำสามีหรือญาติเข้ามามีส่วนร่วมในการสอนด้วย ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สูงสุดของทั้งมารดา ทารกและครอบครัวต่อไป สำหรับข้อจำกัดในการวิจัยครั้งนี้ คือ ผู้วิจัยไม่อาจทราบได้ว่ากลุ่มตัวอย่างได้อาบน้ำทารกแบบปฏิสัมพันธ์ด้วยตนเองตามที่ผู้วิจัยสอนเมื่อกลับไปบ้านมากน้อยเพียงใด รวมทั้งอาจเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมทารกจากแหล่งประโยชน์อื่นๆ หรือในช่วงเวลาอื่น ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไป ผู้วิจัยจึงควรติดตามเก็บข้อมูลด้วยตนเองที่บ้านของกลุ่มตัวอย่าง ทั้งนี้เพื่อความน่าเชื่อถือของข้อมูล และควรมีการติดตามผลของการสอนอาบน้ำทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ในระยะยาวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ทัศนีย์ ตรีศายลักษณ์. (2542). ผลของปฏิสัมพันธ์ระหว่างมารดา-ทารกต่อความผูกพันระหว่างมารดา-ทารกและการเจริญเติบโตของทารกคลอดก่อนกำหนด. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลเด็ก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.

- นิลบล รุจิรประเสริฐ. (2539). ความสัมพันธ์ระหว่างการสนับสนุนทางสังคม ปัจจัยบางประการกับการแสดงบทบาทการเป็นมารดาที่คลอดทารกแรกเกิดน้ำหนักน้อย. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลแม่และเด็ก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรพรรณ จงปราณี. (2540). ปัจจัยคัดสรร แรงสนับสนุนทางสังคมกับความรักใคร่ผูกพันระหว่างมารดาและทารกในมารดาวัยรุ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการพยาบาลแม่และเด็ก, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พรณิพา ทองณรงค์. (2537). ผลของโปรแกรมส่งเสริมความผูกพันในระยะตั้งครรถ์ต่อความผูกพันระหว่างมารดาและทารกหลังคลอด ณ ศูนย์ส่งเสริมสุขภาพเขต 6 ของแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาพยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- อัญชลี เมธีสาพร. (2526). การรับรู้พฤติกรรมทารกแรกเกิดของมารดา และประสิทธิผลของการสอนมารดาครั้งแรกหลังคลอด ณ ศูนย์อนามัยแม่และเด็ก เขต 5 เชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (สาธารณสุขศาสตร์), บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหิดล.
- Amy, E. (2001). Reflections on the interactive newborn bath demonstration. *Maternal and Child Nursing*, 26(1), 320-322.
- Belsky, J. (1984). The determinant of parenting: A process model. *Child Development*, 55, 83-96.
- Brazelton, T.B. (1994). *Neonatology: Pathophysiology and management of the newborn* (5th ed.). Philadelphia: Lippincott.
- Brouse, A.J. (1988). Easing in transition to maternal role. *Journal of Advanced Nursing*, 13, 167-172.
- Bullock, W.B., & Pridham, K.F. (1988). Sources of maternal confidence and uncertainty and perceptions of problem-solving competence. *Journal of Advanced Nursing*, 13, 321-329.
- Carro, J.W., Piccinini, C.A., & Millar, W.S. (1999). The role of an early intervention on enhancing the quality of mother-infant interaction. *Child Development*, 70(3), 713-721.
- Golas, A.G., & Park, P.(1986). Effect of early postpartum teaching on primiparous knowledge of infant behavior and degree of confidence. *Resrarch in Nursing and Health*, 9, 209-214.
- Hall, L.A. (1980). Effect of teaching on primiparous' perception of their newborn. *Nursing Research*, 29(5), 317-322.
- Horowitz, J.A., & Damato, E.G. (1999). Mothers' perception of postpartum stress and satisfaction. *JOGNN*, 28(6), 595-650.
- Karl, D.J. (1999). The interactive newborn bath: Using infant neurobehavior to connect parents and newborn. *Maternal and Child Nursing*, 24(6), 280-286.
- Koniak-Griffin, D. (1993). Maternal role attainment. *Image: Journal of Nursing Scholarship*, 25(3), 257-262.
- Leavitt, L.A. (1994). Research to practice: Emotional development and maternal/infant attachment. *Journal Pediatric Health Care*, 13(3 Pt 2), S4-7.
- Leitch, D.B. (1999). Mother-infant interaction achieving synchrony. *Nursing Research*, 48(1), 55-58.
- Meleis, A.I., Kulig, J, Arruda, E.N., & Beckman, A. (1990). Maternal role of women in clerical jobs in southern Brazil: Stress and satisfaction. *Health Care for Women International*, 11, 369-382.
- Mercer, R.T. (1981). A Theoretical framework for studying factors that impact on the maternal role. *Nursing Research*, 30(2), 73-77.
- Mercer, R.T. (1985). The process of maternal role attainment over the first year. *Nursing Research*, 34(2), 73-77.
- Mercer, R.T. (1991). *Maternal role: Models and consequences*. Paper present at the International Research Conference, The Council of Nurse Researchers and The American Nurses Association, Los Angeles, California.
- Muller, M.E. (1994). A questionnaire to measure mother-to-infant attachment. *Journal of Nursing Measurement*, 2(2), 129-141.

ผลของการสอนอาบนํ้าทารกแบบมีปฏิสัมพันธ์ต่อความผูกพัน ความพึงพอใจในบทบาทมารดา และ
ความสามารถในการเรียนรู้พฤติกรรมทารกของมารดาครรภ์แรก

- Ohashi, J.P. (1992). Maternal role satisfaction: A new approach to assessing parenting. *Scholarly Inquiry for Nursing Practice: An International Journal*, 6(2), 135-154.
- Pillitteri, A. (2000). *Child health nursing: Care of the child and family*. Philadelphia: Lippincott.
- Pridham, K.F. (1987). The meaning for mothers of a new infant: Relationship to maternal experience. *Maternal and Child Nursing Journal*, 16, 103-122.
- Russell, C.S. (1974). Transition to parenthood: Problems and gratification. *Journal of Marriage and the Family*, May, 294-301.
- Walker, L.O., Crain, H., & Thomson, E. (1986). Mothering behavior and maternal role attainment during postpartum period. *Nursing Research*, 25(6), 352-355.

Effects of Newborn Interactive Bath Teaching on Maternal Attachment, Role Satisfaction, and Competency in Infant Behavioral Learning of First-Time Mothers

Srisamorn Phumonsakul* RN., D.N.S.

Malee Leardmaleewong** RN., M.N.

Jiraporn Sanguanklin *** RN., M.N.S. (Maternity and Newborn Nursing)

Abstract: The purpose of this quasi-experimental research is to determine the effects of newborn interactive bath teaching on maternal attachment, role satisfaction, and competency in infant behavioral learning of first-time mothers. Mercer's Maternal Role Attainment was used as the theoretical framework for this study. Purposive sampling was composed of 60 pairs, 30 pairs of experimental and 30 pairs of control subjects, from first-time mothers and healthy newborns who stayed in the postpartum unit at Ramathibodi hospital. The experimental group has been taught the newborn interactive bath, which the knowledge of newborn behaviors including reflexes at birth was integrated in bathing demonstration. This intervention focused on developing maternal competency in infant behavioral learning for corrected responding. The control group has been taught the traditional bath from a staff nurse. Data was collected by using four questionnaires, the demographic data form, the maternal attachment inventory, the satisfaction on mothering role questionnaire, and the competency in infant behavioral learning questionnaire. SPSS/FW program was used to analyze data with frequency, percentage, mean, standard deviation and independent t-test. The result revealed that the mothers in the experimental group had statistically significant higher mean scores of maternal attachment role satisfaction and competency in infant behavioral learning than those in the control group. This study indicated that knowledge about infant behavior and good interaction between mother and infant in the early period could promote maternal attachment, role satisfaction, and competency in infant behavioral learning of first-time mothers. This study intervention could be allocated in nursing care procedures.

Keywords: Newborn bath teaching, Attachment, Maternal role satisfaction, Competency in infant behavioral learning

* Assistant Professor, Division of Obstetric & Gynaecology, Department of Nursing, Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital

** Associate Professor, Department of Nursing, Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital

*** Lecturer, Division of Family & Midwifery, Faculty of Nursing, Thammasat University